

Vojna o pamäť o Piovi XII., I. časť: Očierňovanie Pia XII. a prenasledovanie Židov

Paweł Lisicki

10. februára 2022 ✝ Cirkev Spoločnosť

Zdroj: wikimedia commons

Očierňovanie Pia XII. a prenasledovanie Židov

V čase svojej smrti sa pápež Pius XII. tešil všeobecnému uznaniu. Krátko po tom, ako definitívne vydýchol, mu za jeho veľké zásluhy o záchranu Židov vzdali osobitnú poctu David Ben Gurion a Golda Meirová. Ešte predtým, než sa hlavný rímsky rabín dal pokrstiť a pri krste prijal meno Eugenio, vysoko ocenil rozsah jeho angažovanosti pri pomoci Židom odsúdeným na smrť. Dnes, po niekoľkých desaťročiach, sa však obraz pápeža Pacelliho, posledného kniežaťa Cirkvi, „pravého Rimana“, ako ho nazývali, javí celkom inak.

Predovšetkým ho obviňujú z toho, že jasne neodsúdil holokaust, čo má naznačovať jeho pronacistické sympatie. Benedikt XVI. to výslovne uvádza vo svojich *Posledných rozhovoroch*: „(...) zrazu sa objavil nový a úplne odlišný pohľad na dejiny: akoby Pius XII. bol podporovateľom nacizmu. V tom čase (v 50. a začiatkom 60. rokov) to znelo tak absurdne, že s tým nikto ani len nepolemizoval.“ Škoda, že emeritný pápež nevysvetľuje, ako a prečo „došlo k úplne novému pohľadu na dejiny“. Žiaľ, nespomína ani to, že on sám, keď zastával úrad rímskeho biskupa, v poslednej chvíli, keď už boli splnené všetky cirkevné procedúry a keď mal podľa pravidiel vyhlásiť svojho predchodcu z vojnových čias za blahoslaveného, zrazu bez akéhokoľvek vysvetlenia **proces blahorečenia zastavil**.

Zmena obrazu Pia XII. v posledných desaťročiach je skutočne jedna z najväčších a najzaujímavejších záhad modernej doby. Známe je len to, čo bolo zlomovým bodom: divadelná hra Rolfa Hochhutha *Zástupca*, uvedená v roku 1963, v ktorej bol Svätý Otec zobrazený ako chladný, bezcitný byrokrat. Osud Židov mu je prinajmenšom ľahostajný, možno sa dokonca teší z ich utrpenia. Pápež Pacelli sa javí ako typ pokryteckého svätca, odpudzujúca, takmer darebácka postava, ktorá na verejnosti hovorí o láske, zatiaľ čo v srdci prechováva pomstychtivosť a zášť. Akýmsi završením tohto vývoja bola kniha Daniela Goldhagena *Hitlerov pápež*. Pius XII. je v nej zobrazený ako spojenec vodcu Tretej ríše.

Vysvetľuje však vznik týchto publikácií zmenu v postojoch ľudí? Ako je dnes známe – ako v roku 2007 povedal rumunský generál *Securitate* Mihai Pacepa – Hochhutha k napísaniu hry inšpiroval agent sovietskej tajnej služby, generál Ivan Ivanovič Agajanc, pod ktorého dohľadom rakúsky „dramatik“ zostal. Sovietsky generál mu poskytol aj potrebné materiály – niektoré z nich boli vyrobené rumunskou komunistickou službou *Securitate*, iné pochádzali od Alojza Hudala, biskupa, ktorého Pius XII. vylúčil z Rímskej kúrie pre jeho pronacistické sympatie. Celú operáciu, ktorej cieľom bolo očierniť Pia, pripravila KGB a výstižne ju nazvala *Seat-12*.

Kardinál Pacelli, budúci Pius XII., ako nuncius v Nemecku zdroj: wikimedia commons

Komu záležalo na očiernení

Je ľahké pochopiť motívy komunistov. Počas svojho pontifikátu sa pápež Pacelli prejavil ako rozhodný odporca komunizmu, v ktorého systéme a ideológii videl diablove dielo. Niektorí konzervatívne orientovaní otcovia koncilu, ktorí sa zišli v Ríme v roku 1963, požadovali jednoznačné odsúdenie komunizmu, pričom sa odvolávali na učenie posledných pápežov: Pia XI. a XII. Urobiť z toho posledného darebáka malo spochybniť jeho morálnu autoritu. Ničením pápežovej pamiatky sa komunisti pomstili svojmu nezmieriteľnému nepriateľovi.

Ale nielen to. Čím viac bol Piovi obraz poškvrený, tým viac strácali jeho protikomunistické filipiky na sile. Veď predsa takýto morálne poklesnutý človek sa vo svojom hodnotení komunistov musel určite myliť. Osoba, ktorá nedokázala pomenovať Hitlerove zločiny pravým menom, ba dokonca sa z nich takmer tešila, nemohla predsa správne vidieť veľkosť a prednosť komunistickej ideológie. Napokon, bolo v záujme vtedajších vedúcich predstaviteľov Sovietskeho zväzu zmeniť postoj celej Cirkvi ku komunizmu. Ničenie dobrého mena Pia XII. uľahčoval druhej strane, tentoraz cirkevnej, konať. Je síce pravda, že Vatikán roky jednoznačne odsudzoval komunizmus, ale keďže Pius XII. bol krypto-sympatizant nacizmu, jeho odpor voči komunizmu bolo možné pokojne odmietnuť. Cesta k marxisticko-katolíckemu dialógu bola otvorená...

Nielen komunisti mali záujem spochybniť Pacelliho odkaz. Druhou skupinou, ktorú veľmi priťahoval karikovaný obraz pápeža, boli pokrokoví teológovia a veľká časť liberálnej tlače, ktorá ich podporovala. Pius XII. bol pre nich symbol minulej, starej, tradičnej Cirkvi. Nová, ktorá sa zrodila vo Vatikáne v 60. rokoch, musela podľa nich prekonať chyby minulosti, odrezať sa od starej doktríny, musela ukázať, že je otvorená, dialogická a ekumenická. Namiesto priameho popretia Piovhovho učenia – čo je z hľadiska kontinuity cirkevného učenia ťažko predstaviteľné – bolo jednoduchšie morálne sa zrieknuť jeho kazateľa.

Ak bol Pius XII. v skutočnosti ľahostajný k prenasledovaniu miliónov Židov, ak sa naň pozeral možno dokonca s pochopením, jasne to spochybňovalo jeho morálku i predošlé učenie Cirkvi, v ktorom vyrástol a

bol vychovaný. Ako dúha potrebuje dážď, tak progresívni teológovia a ľavicoví katolíci nutne potrebovali nový obraz Pia. To im umožnilo nielen upustiť od odsudzovania komunizmu, ale aj otvoriť sa spoločnému hľadaniu tretej cesty s marxistami.

Zmeniť obraz zosnulého pápeža bolo aj v záujme značnej časti židovských kruhov. Opäť stojí za to dať hlas Benediktovi XVI., ktorý si na tie roky spomína: *„V tých rokoch sme mali veľa stretnutí so Židmi a nikto sa o tejto téme (o Piovom mlčaní o nemeckých zločinoch proti Židom) nezmienil. Na druhej strane si všetci mysleli a trvali na tom, že koncil by sa mal vysloviť k pozitívnej úprave vzťahov medzi Cirkvou a Židmi. Išlo o vyhlásenie, ktoré by priaznivo hodnotilo judaizmus, a tak odstránilo staré predsudky, ktoré boli spoluzodpovedné za takúto tragédiu. Veľmi im na tom záležalo. A tak sa aj stalo.“*

Pius XII. v roku 1943 na návšteve zbombardovaného San Lorenza

zdroj: wikimedia commons

Tento krátky citát má veľký význam. Po prvé, ukazuje, že podoba dokumentov koncilu o judaizme presne zodpovedala očakávaniam Židov: *„Veľmi im na tom záležalo. A tak sa aj stalo.“* Po druhé, a čo je ešte dôležitejšie, išlo o „sympatické hodnotenie judaizmu“, ktoré ostro kontrastovalo so zdedeným učením. A po tretie, táto zdedená doktrína, ktorej sa Pius XII. stále držal, sa mala ukázať ako „staré predsudky“, ktoré *„boli spoluzodpovedné za vznik takejto tragédie“*, teda holokaustu. Aby sa takáto operácia podarila, bolo treba Pia vopred eliminovať ako posledného predstaviteľa „starých predsudkov“. Zarážajúce je len to, že Benedikt XVI. zrejme nevidel súvislosť medzi požiadavkami na nové hodnotenie judaizmu a zmenou Piovoho obrazu. Tvrdí, že *„túto tému nikto nespomínal“* – pravdepodobne počas rozhovorov medzi katolíckymi teológmi a Židmi.

Až na to, že súvislosť je zrejmá. Pia XII. nemožno považovať za hrdinu, ktorý chcel z lásky k blížnemu zachrániť Židov, a zároveň predpokladať, že „staré predsudky“, ktoré hlásal, sa podieľali na holokauste. Okrem komunistov a progresívnych teológov na zničení obrazu pápeža Pia záležalo aj časti židovských kruhov, konkrétne tých, ktorí viedli dialóg s katolicizmom. Ich cieľ bol taktiež jasný: na jednej strane chceli dosiahnuť pozitívne hodnotenie svojho náboženstva a na druhej strane, aby Cirkev priznala svoju spoluzodpovednosť za Hitlerove masové zločiny. Oba tieto ciele sa im, súdiac podľa Benediktových slov, podarilo dosiahnuť.

Cirkev zjavne otvorila cestu k uznaniu, že jej predchádzajúce učenie bolo *„spoluzodpovedné za takúto tragédiu“*. To však následne znamenalo koniec príbehu Piovoho hrdinstva. Čím viac sa Cirkev stotožňovala s

náboženstvom holokaustu, čím dôraznejšie hlásala, že staré predsudky mali svoj podiel na tragédii, tým jasnejšie sa musela vyrovnáť s pápežom, ktorý nebol schopný stigmatizovať staré predsudky.

Až teraz možno pochopiť tento mimoriadny paradox: pokrok v historickom poznaní v posledných rokoch – umožnený sprístupnením nových dokumentov, otvorením doteraz prísne strážených archívov – vôbec neprispel k zmene obrazu pápeža Pacelliho. Napriek prácam rôznych historikov, napriek nedávno publikovanej práci Marka Rieblinga či skorším prácam Barbary Fraleovej a Michaela Hesemanna, ktoré dokazujú, že Pius XII. mal od samého začiatku vojny úzke kontakty s protihitlerovským nemeckým podzemím, že sa zúčastnil na sprisahaní proti *führerovi*, že varoval spojencov pred jeho dobytými plánmi, že sa Vatikán za jeho vlády stal kontaktným miestom pre rôzne protinacistické skupiny, stále zostáva, pokiaľ ide o jeho verejný obraz, pápežom prinajlepšom dvojznačnej morálky.

pokračovanie v II. časti

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/vojna-o-pamat-o-piovi-xii-i-cast-ociernovanie-pia-xii-a-prenasledovanie-zidov/>